

BEVEZETÉS A FILOZÓFIÁBA

12. évfolyam

Évi óraszám: 32

Célok és feladatok

A bölcsesség a mindennapi élet része, természetesen nem a nagy filozófusok tanításainak ismerete, hanem a bölcsesség életirányító funkciója értelmében. Ezért fontos, hogy a felnövekvő ifjúság ismerje meg a bölcsélet és az élet kapcsolatát.

A filozófia a hagyományos filozófiai felfogás szerint a valóság egyetemes és mindent átfogó horizontjában „gondolkodik” a létről. A teljesség felől és a teljesség megértésének igényével közelít a létezőhöz.

Globalizálódó korunkban a filozófia jelentősége nő, mert segíthet a tájékozódásban, világképünk megteremtésében, az információözön célszerű szelektálásában és felhasználásában.

A tantárgy tanítási anyagának megjelölése a filozófia meghatározásának nehézségéből adódik. Nem létezik egy igaz filozófia, hanem csak kérdések vannak, melyek nagy része állandó; és válaszok, melyek az emberi gondolkodás történetében igen különbözők. Jaspers szerint a filozófia úton-levést jelent. Létjogosultságát ma is az ember azon értelmi-érzelmi igénye adja, mely a világmindenség egészének megértésére irányul. (Ez igaz lehet akkor is, ha éppen a megértés lehetetlenségével szembesülünk.) Ennek az igénynek a felkeltésére, illetve megerősítésére a középiskolában már lehetőség és szükség van.

A középiskola záró évfolyamán, az érettségi évében, heti egy órában a tantárgy célja természetesen nem lehet az, hogy a tanulók részletes és alapos ismereteket és tájékozottságot szerezzenek akár csak az európai filozófiai gondolkodás két és fél évezredes fejlődéséről, problémáinak mérhetetlen gazdagságáról, az utóbbiak megoldására tett megújuló erőfeszítések során felhalmozódott páratlan szellemi tőkéről.

A megvalósítható célnak ennél sokkal szerényebbnek kell lennie.

A tanulók szerezzenek tapasztalatokat a filozófia sajátos, az emberi szellem minden más tevékenységi formájától különböző gondolkodásmódjáról.

Alakuljon ki bennük az emberi léttel kapcsolatos kérdések feltevésének és az önálló válaszkeresésnek a képessége; ébredjen fel bennük az igény, hogy felismerjék saját koruk lényegi problémáit és reflektáljanak a felvetődő kérdésekre.

Ismerjék fel a filozófiának a különböző, más emberi szellemi területeket integráló és szintetizáló szerepét, értékhordozó voltát.

Ismerjék fel azt, hogy a filozófia a közös európai kultúra egyik pillére.

Alakuljon ki a tanulóknak az egészséges kritikai szemlélet s a tárgyyszerű, indulatmentes vitakultúra. Sajátítsák el a logikus érvelés, a vitatkozás szabályait. Szerezzenek tapasztalatokat arról, hogy mit jelent a különböző nézetek és vitapozíciók tisztelete, a tolerancia. Tudatosuljon bennük, hogy a vita alapja az alternatívák számbavétele és a választás szabadságának, a szabadság korlátainak tudomásulvétele.

Ismerjék fel a tanulók, hogyan segítheti mindennapi életüket a filozófia és a tudomány.

Jussanak el annak felismerésére, hogy a filozófia nagy problémái örök emberi kérdésekből fakadnak, s így a régi korok filozófiai nem poros bölcséletek, hanem általános emberi problémáink.

Lássák be, hogy a filozófiai kérdések és a rájuk adott válaszok morális tartalmakat is hordoznak, s hogy minden embernek állást kell foglalnia az erkölcs kérdéseiben.

Tudatosuljon bennük, hogy az a hiteles személyiség, akinek a gondolkodása, a szavai és a tettei szinkrónban vannak.

A tantárgy számára adott szűk lehetőségek arra elegendőek, hogy a tanulóknak felébredjen az érdeklődés a filozófia iránt. A fent leírtak megvalósulása jelentős mértékben hozzájárulhat ahhoz,

hogy az éretté nyilvánított tanulók erkölcsileg felelősen gondolkodó, kiegyensúlyozott, harmonikus személyiségekké váljanak.

A tanár a tanulói igényeknek és az iskola sajátosságainak megfelelően dönthet arról, hogy a kultúrtörténeti súlypontú, az interdiszciplinaritást hangsúlyozó, kronologikus, problémacentrikus felépítésű (1) tantervet választja, vagy a hagyományos filozófiai diszciplínák felől közelítő, tematikus felépítésű (2) koncepcióját követi.

A tantárgy keretében a környezeti nevelés alábbi szempontjait igyekszünk megvalósítani.

- a kereszténység természetképe;
- a keleti filozófiák (pl. buddhizmus, taoizmus) viszonya a természethez
- a természet a modernitásban: amit le kell győzni avagy a természet fölötti uralom vágyálma;
- a természet a modernitásban: a legfőbb jó forrása/ hordozója, amit meg kell ismerni, amiből tanulnunk kell;
- a modern természettudományok instrumentalizmusa, hatásuk a társadalomtudományokra;
- a XX. századi dialógus-filozófiák (pl. Martin Buber, Emmanuel Lévinas) fontossága;
- az ember, mint a lét pásztora (Heidegger);
- az ipari társadalmak irányított kényszerfogyasztása.

Fejlesztési követelmények

A filozófiai gondolkodás egyrészt olyan kognitív készségeket tételez fel, mint a problémamegoldó gondolkodás, az érvelési technikák ismerete, a logikus gondolkodás eljárásainak alkalmazása (analízis, szintézis, dedukció, indukció), másrészt olyan integratív képességeket, melyek végül a legmagasabb rendű műveletben, az önálló ítéletalkotásban nyilvánulnak meg. A logikus gondolkodás tizenkét év alatt kialakult igénye és képessége és az elsajátított ismeretek a filozófiaórákon teljességükben megmutatkozhatnak.

Egy-egy filozófiai probléma felvetése és annak kifejtése történhet beszélgetés, vita, szövegértelmezés formájában, az esszé vagy az értekezés műfajában, szóban és írásban. A kifejtés feltétele tehát a nyelvi kultúra megléte, az argumentációs készség, az összefüggések meglátása a különböző felvetésekben, valamint a személyes állásfoglalás megfogalmazásának igénye. Ha egy filozófiai szövegrészlet a filozófiai probléma felvetésének és kifejtésének a kiindulópontja, akkor előtérbe kerül a szövegelemzésnek, a különböző lehetséges szöveginterpretációk kifejtésének, a gondolatok logikájára való utalásnak, az időbeli tájékozódásnak, az értékelésnek a képessége.

A tanulói megnyilatkozásnak bizonyítania kell a nyitottságot a különböző gondolatrendszerek befogadására, az önálló kérdésfeltevés képességét és a személyes állásfoglalás kialakításának igényét. Filozófiai szövegek értelmezése esetén a problémafelvetés, a kérdések megfogalmazása és a különböző megközelítési módok nyújtanak lehetőséget a készségek értékelésére.

Belépő tevékenységformák

A tantárgy specifikumának megfelelően egyaránt szükséges a kognitív (analízis, szintézis, dedukció, indukció) és az integráló képességek fejlesztése. Egy adott probléma mindennapi, művészi, tudományos, filozófiai és vallási felvetési módjának a megismerése. Az egyszerűbb erkölcsi kérdések, életproblémák filozófiai kérdésként való megfogalmazása, filozófiai szempontú értelmezése. Egyszerűbb filozófiai szövegek olvasása. Ennek során ismerkedés a filozófia szaknyelvével, alapvető fogalmaival, az értelmezés lehetőségeivel. Korábban ismeretlen fogalmak megértésének, meghatározásának a gyakorlása a szöveg kontextusából. Önállóan vagy tanári irányítással a filozófiai probléma felismerése az elemzett műrészletben. Az olvasott szövegekben ismerje fel a különböző érvelési technikákat. Fejlessze argumentációs készségét, tanuljon meg különbséget tenni helyes és inkorrekt érvelés között. Minden tanuló kapjon lehetőséget arra, hogy

egyéni álláspontját kialakítsa, és véleménye mellett érveljen. A művelődéstörténeti és interdiszciplináris vonatkozások áttekintése során készítsen áttekintő táblázatokat, melyekben a korszakok, események, irányzatok, alkotók, alkotások, eszmék és problémák egymáshoz rendeltsége tükröződik. Használatuk révén tanulja meg kezelni a legfontosabb korszerű, magyar nyelven is forgalomban lévő, ismeretterjesztő célú filozófiai kézikönyveket.

TÉMAKÖRÖK TARTALMAK

Bevezető beszélgetés A filozófia fogalma, tárgya, felosztása, a filozófiai gondolkodás sajátosságai.
1 óra

Antik filozófia
6 óra

Platon

Ideatan

A jó ideája, az ideális állam.

Ismeretelmélet

Az állandó megragadása a változó dolgokban.
Az igazi megismerés lehetősége.

Dialektika

A dialógus mint módszer.

Antropológia

Test és lélek viszonyának ismertetése.
A lélek halhatatlansága.

Etika

A lélekreszek megfelelése a kardinális erényeknek.

Fogalmak:

Idea, anamnézisz, noézisz, pisztisz, eikaszia, dialektika, dialógus, reinkarnáció, részesedés, kardinális erény, boldogság, utópia, totalitáriánus, alkotmány, timokrácia, oligarchia, demokrácia, zsarnokság.

Arisztotelész

Metafizika

A létező és a lényeg szétválasztásának kritikája.
Anyag-forma kettőssége, a szubsztancia keletkezése és létezése.

Politika

Ideális államformák.

Etika

Az erkölcsi jó, erények, „két szélsőség közötti közép”.

Logika

Fogalom, ítélet, következtetés.

Fogalmak:

Metafizika, Szubsztancia, kategória, anyag, forma, causa formalis, causa materialis, causa movens, causa finalis, arisztokrácia, oligarchia, demokrácia, polisz, zóon politikon, erkölcsi és dianoetikus erények, fogalom, ítélet, következtetés, szillogizmus.

Középkori filozófia 3 óra

Aquinói Szent Tamás

Ismeretelmélet

Hit és tudás, értelmi és hitigazság.

Ontológia

Általános fogalmak és az egyedi dolgok.

Teológia

Summa Theologiae, Isten létének öt úton történő bizonyítása, skolasztikus érvelési módszer.

Fogalmak:

skolasztika, ontológiai istenérv, skolasztikus érvelési módszer, ancilla theologiae, tomizmus, duplex veritas.

Újkori filozófia
8 óra

Descartes

Szkepszis-módszer

Az ismeretek eredete, tapasztalat és értelem, biztos ismeretelméleti kiindulópont keresése, kételkedés.

Ontológia

Test és lélek dualizmusa.

Istenbizonyítékok

Descartes-i istenbizonyíték.

Fogalmak:

Racionalizmus és empirizmus, indukció, dedukció, módszeres kétely, szubsztanciák, Isten, a gondolkodó és a kiterjedt dolog, az én mint gondolkodó dolog, velünk született ideák.

John Locke

Ismeretelmélet

Az ismeretek forrása és igazolásának eszközei.

Tapasztalat és értelem.

A velünk született eszmék kritikája, érzékelés és reflexió.

Társadalmi szerződés elmélet

A polgári hatalom és a közjó. társadalmi szerződés és a hatalommegosztás elmélete.

Fogalmak:

Empirizmus, idea, tabula rasa, társadalmi szerződés elmélet, liberalizmus.

Kant

Társadalomfilozófia

Mi a felvilágosodás?-A felvilágosodás.

Ismeretelmélet

A tiszta ész kritikája-az ész és az értelem lehetőségei és korlátai, a filozófia 4 fő kérdése, az empirizmus és racionalizmus, egyoldalúságán való túllépés, kopernikuszi fordulat, a jelenségvilág és a magukban való dolgok világa.

Etika

A gyakorlati ész kritikája-a morális jó, a szép és a fenséges.

Fogalmak:

Sapere aude!; kopernikuszi fordulat, a priori és a posteriori ismeretek, analitikus és szintetikus ítéletek, a priori szintetikus ítéletek, hipotetikus és kategorikus imperatívusz.

Hegel

Ontológia

Átfogó metafizikai rendszer, a gondolkodás és a lét.

Történetfilozófia

A szabadság és a szellem kibontakozási folyamata a világtörténelemben.

Fogalmak:

Abszolút Eszme, triád-forma: tézis, antitézis, szintézis, dialektika.

**19-20. századi
filozófiák
10 óra**

Schopenhauer

Ismeretelmélet

Az ész mindenható szerepének megkérdőjelezése; az egyéni létezés kérdései, a nem racionális szférák felé fordulás a Hegel utáni filozófiában.

Etika

Az individuum és a világ viszonya, a művészetek és a zseni, élet, szenvedés, halál.

Fogalmak:

Akarat, képzet, idea, pesszimizmus.

Nietzsche

I. szakasz/1869-1876/

A dionüszoszi, az apollóni és a sókratészi ideál, minden érték „átértékelése”.

II. szakasz/1876-1882/

Isten halott.

III. szakasz/1883-1883/

Az értékteremtő ember, „ugyanannak örök visszatérése”, a hatalom akarása.

Fogalmak:

Übermensch, morál, nihilizmus.

Bergson

Életfilozófia

Az individuum létezése, az ösztönök béklyóitól való megszabadulás.

Etika

Életakarát, halál, Isten; szabadság és morál. Az idő.

Fogalmak

Intuíció, tartam, élelendület.

Heidegger

Ontológia

Az individuum létezése, lényege, Én és Másik, szabadság, választás, felelősség, szorongás, az ember „szabadságra van ítélve”, „az amivé önmagát teszi”; „lenni nem más mint tenni”.

Fogalmak:

Egzisztencia, esszencia, szorongás.

Sartre

Egyénfelfogás

Az individuum létezése, lényege.

Én és Másik

Én és Másik,

Szabadság felfogás

Szabadság, választás, felelősség, szorongás, az ember „szabadságra van ítélve”, az amivé önmagát teszi”; „lenni nem más mint tenni”.

Fogalmak:

Egzisztencia, esszencia, szorongás.

**Rendszerezés,
ismétlés,
számonkérés
4 óra**

A továbbhaladás feltételei

Tudatosuljon a tanulóknak, hogy a filozófiai gondolkodásmód az emberi szellem minden más tevékenységi formájától különbözik, ugyanakkor ötvözi azokat. A tanulók ismerjék fel a filozófia integráló, szintetizáló és értékhordozó szerepét az emberi kultúrában.

Legyenek képesek egy-egy szerző jellemző szövegeinek értelmezésére, filozófiai fogalmak jellemző kontextusának felismerésére.

Próbáljanak hétköznapi problémákat filozófiai kérdésekként is megfogalmazni.

Elvárható a tárgyyszerű, indulatmentes vitakultúra, a logikus érvelés, a tolerancia, a gondolati alternatívák számbavétele, a választás szabadságának és a szabadság korlátainak tudomásulvétele.